

K čemu je dějepis?

Dějepis nás učí poznávat minulost, rozumět historii. Proč se ale vlastně zajímat o to, co bylo? Není snad důležitější to, co bude? I když jsme napsali učebnici, nejde nám o to, abychom vás nachytali, že něco neznáte. Ani my s jistotou nevíme, jak to ve skutečnosti bylo. Místo odpovědi často nabízíme otázky. Myslíme si, že minulost nejde vykládat jen jedním způsobem. Běžně se můžeme setkat s různými výklady, které se mohou lišit, aniž by to nutně znamenalo, že lžou. Existují samozřejmě i lživé, manipulativní pohledy na minulost, například popírání holokaustu. Tato učebnice by vám měla pomoci se v různých výkladech bezpečně orientovat a naučit se pravidla, podle nichž vzniká historické poznání. Když přijmeme, že neexistuje jediná historická pravda, přijdeme sice o jistoty jednoznačných odpovědí, ale poznávání minulosti se stane nejen daleko zajímavější a dobrodružnější, ale také závažnější. Historické myšlení nám totiž kromě lepší orientace v minulosti a současnosti může přinést i možnost aktivně a tvořivě se zúčastnit diskuzí o budoucnosti.

Historické myšlení

Poučený pohled na minulost předpokládá, že budete o minulosti přemýšlet, nikoli ji pouze přeříkávat. Historici a učitelé tomu říkají historické myšlení a tato učebnice se snaží jej rozvíjet. Každá kapitola rozvíjí konkrétní část tohoto typu myšlení, takže byste měli získat zkušenost s tím, proč se události dějí a jaké mají dopady, jak hledat logiku ve složitých historických procesech, jak porozumět lidem, kteří žili v minulosti, a také jak dějiny využívat, abychom rozuměli naší současnosti. Doufáme, že takový dějepis nebude nudný ani předvídatelný a že naši učebnici přijmete jako zajímavou výzvu. Učebnici si můžete představit jako bezpečné prostředí pro rozvoj historického myšlení, které pak můžete uplatňovat i na témata mimo učebnici a dějepis.

Proč krajina?

Fotografie na této stránce zachycuje podkrušnohorskou krajinu. Panoramatická fotografie ukazuje těžbou zničenou krajinu, uhlí jako by se rovnou proměňovalo v kouř z komínků na pozadí. Lidé zde vytěžili uhlí, aby vybudovali lepší budoucnost. Těto budoucnosti a prosperitě obětovali i historické město Most, které bylo zbouráno a lidé přesídleni do nově zbudovaného města. Pro uvažování o historii fotografie připomíná, že dějiny se neodehrávají na netečném a neměnném pozadí. Vždy se týkají i prostředí, ve kterém žijeme. V této učebnici se chceme učit přemýšlet o dějinách tak, aby mohla vzniknout podložená vyprávění o minulosti, otevřená různým zkušenostem i úhlům pohledu. Co si vyprávíme o dějinách, formuje i naše představy o budoucím dění. Způsob, jak dnes přemýšlíme o dějinách, tak ovlivňuje naši budoucnost.

Jak se píšou dějiny?

Slova, která používáme, když mluvíme o nějakém tématu, ovlivňují naše uvažování o něm. To platí i o dějinách. Například nelze používat slovo „nacisté“ jako označení pro všechny obyvatele třetí říše, protože řada Němců v té době nesdílela nacistickou ideologii nebo se zapojila do odboje. V některých případech jsme se však v této učebnici za účelem přístupnosti textů uchýlili k použití jednoduššího označení, než by odpovídalo historické skutečnosti. Proto mějte prosím na paměti, že když píšeme „česká společnost“, máme vždy na mysli všechny její příslušnice a příslušníky bez ohledu na jejich původ. Podobně používáme i slovo „obyvatelé“, které označuje i obyvatelky. Ostatně budete mít možnost při práci s touto učebnicí mnohokrát sami vyzkoušet, co obnáší zvolit správná slova pro popis minulosti.

Vrstvy dějepisu

Stejně jako se postupně v čase ukládají vrstvy uhlí, které pak vidíme na fotografiích dolů, zůstávají ve školní výuce navrstveny různé podoby dějepisu. Když chodili autoři a autorky učebnice na základní školu, byl dějepis založen na opakování historického příběhu o nutném vítězství komunismu a významu spojenectví se Sovětským svazem. Po konci vlády komunistické strany v roce 1989 se do dějepisu vrátily dříve ideologicky nevhodné kapitoly: třeba ty o šlechtě, podnikatelích nebo o československých letcích z RAF. Do velké míry ale dějepis i tak zůstal předvídatelným předmětem, kde se stačilo naučit zpaměti požadovaná data z učebnice a ta pak přeříkat. Tato učebnice však vychází z toho, že dějiny se nás týkají a že jejich poznávání může být fascinující pátrání s otevřeným koncem. Dějepis v ní nejsou jen odpovědi, ale především otázky. V tom se práce s touto učebnicí liší od starších pojetí dějepisu.

Jak se mění dějiny?

Zájmu o minulost dlouho vládly národní příběhy: české dějiny pro Čechy, německé dějiny pro Němce apod. V průběhu 20. století se zaměření historiků rozšiřovalo: začali se více zajímat o zkušenost lidí na okraji společnosti, žen, menšin, obětí násilí nebo o jevy, které přesahují rámce jednotlivých států. V diktaturách 20. století bylo úkolem historické vědy podporovat vládnoucí ideologii. Když padly, pustili se historici do výzkumu těchto diktatur a jimi potlačovaných témat. I dnes je vztah ke zkušenosti s komunismem důležitou součástí příběhu české společnosti. Kromě něj však naše představy o dějinách ovlivňuje také klimatická změna, vývoj digitálních technologií nebo potřeba zahrnout do dějepisu také vývoj české společnosti po roce 1989.

Minulost však nejsou jen tzv. velké dějiny. Je všude kolem nás: v názvech ulic, po kterých chodíme, v pomnicích, které míváme, ve vyprávění našich rodičů a prarodičů, v podobě míst, která navštěvujeme o prázdninách. Obrazy minulosti nás obklopují v knihách, které čteme, ve filmech a v počítačových hrách a v celé řadě dalších médií a činnostech, které děláme. V této učebnici zveme k práci se všemi těmito podobami minulosti.